

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції

**Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
Київський університет ім. Б. Грінченка
Хмельницький національний університет**

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL PREPARATION OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION

**Збірник матеріалів
V Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

25-26 жовтня 2023 року

**м. Запоріжжя (університет тимчасово переміщений)
2023**

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 27.10.2023 р.)*

Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2023. 361 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist’s professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist’s professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2023

Анастасія Попова,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальної роботи
та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

Ганна Лопатіна,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету

Наталя Цибуляк,

кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 378.147:355.01(477) (477.75)

**ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ В УМОВАХ ВІЙНИ:
КЕЙС БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

**VIOLATION OF ACADEMIC FREEDOM IN WARTIME
CONDITIONS: THE CASE OF BERDYANSK STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

У статті досліджується вплив окупації та конфлікту на академічну свободу в Україні, з акцентом на проблеми, з якими зіштовхнулись освітяни та здобувачі Бердянського державного педагогічного університету під час окупації. розглядається принципів досліджень, викладання та отримання знань. Аналізуються

The article examines the impact of occupation and conflict on academic freedom in Ukraine, with a focus on the challenges faced by educators and students of the Berdyansk State Pedagogical University during the occupation. Specifically, it looks into violations of the principles of freedom of research, teaching, and knowledge acquisition. The specific challenges encountered by students and academic staff, including detentions, forced

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти

виклики, з якими стикалися здобувачі та академічний персонал, включаючи затримання, примусову релокацію, втрату доступу до ресурсів, і психологічний та фізичний тиск.

Key words: *academic freedom, war, occupation, Berdyansk State Pedagogical University, relocation, freedom of research, freedom of teaching, freedom of knowledge acquisition, higher education.*

Ключові слова: академічна свобода, війна, окупація, державний педагогічний університет, релокація, свобода проведення досліджень, свобода викладання, свобода отримання знань, вища освіта.

Академічна свобода є важливим елементом конкурентноздатної вищої освіти, що стимулює інновації та критичне мислення, гарантуючи інтелектуальну автономію. Ця цінність є важливою для демократії, але її існування не завжди гарантоване і часто знаходиться під загрозою у країнах з тоталітарним режимом та в регіонах, які стикаються з політичними конфліктами. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну внесло суттєві зміни до академічного життя в Україні та поставило під загрозу існування базової цінності вищої освіти – академічної свободи у всіх її виявах. Призупинення освітнього процесу, релокація закладів освіти, захоплення приміщень закладів освіти російськими окупантами, знищення наукової літератури, руйнування або закриття доступу до лабораторій та дослідницьких баз даних, втрата академічного потенціалу та контингенту здобувачів, неможливість продовжувати дослідження, переслідування освітян з українською позицією – все це стало жорсткою реальністю для української академічної спільноти [6]. Особливо гостро ця проблема торкнулася університетів, які на момент повномасштабного вторгнення перебували на окупованих територіях.

Бердянський державний педагогічний університет був одним з 29 закладів вищої освіти, який був вимушений релокуватись на підконтрольну Україні територію через

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

військові дії на сході України та тимчасову окупацію міста Бердянськ [6]. Освітній процес в університеті було призупинено більш ніж на два місяці, в результаті чого студенти та викладачі опинились без можливості продовжувати навчальний процес та свої наукові дослідження [10].

Аналіз кейсу переміщеного університету дозволив виокремити системні порушення академічної свободи, які були виявлені з початком окупації міста Бердянськ. Їх можна систематизувати за напрямками – прямі порушення академічної свободи, порушення принципів свободи проведення досліджень, свободи викладання та свободи отримання знань.

Прямі порушення академічної свободи стосувалися всіх університетів України у перші дні війни. Через критичну безпекову ситуацію, робота усіх університетів була призупинена 24 лютого 2022 року. Відповідно, усі учасники освітнього процесу втратили можливість для проведення безперервного навчального процесу та академічної діяльності. Відновити свою діяльність Бердянський державний педагогічний університет зміг лише 2-го травня після завершення процесу переміщення на підконтрольну Україні територію. Більше двох місяців здобувачі та викладачі не мали змоги навчатися та продовжувати свої дослідження [10]. В умовах тимчасового призупинення навчального процесу, університет через окупацію міста не міг гарантувати своїм здобувачами дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у освіті, що було прямим порушенням академічної свободи та прямим свідченням злочину окупаційного режиму Росії. Хоча, університет мужньо намагався долати ці виклики, створюючи можливості для внутрішньої академічної мобільності у межах України для здобувачів, які хотіли продовжувати навчання, все одно в перші місяці війни, навіть у тих університетах, які відновили свою роботу, про повноцінне навчання не могло бути і мови [4; 5; 6].

Другим свідченням прямого порушення академічної свободи стало захоплення корпусів університету окупаційними силами у червні 2022 року, з метою відкриття на базі Бердянського державного педагогічного університету, одного з факультетів квазі-університету за російськими стандартами та програмами. Саме в цей час як здобувачів, так і викладачів намагалися залучити до роботи у «російському квазі-університеті», і саме в цей період викладачі та здобувачі

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти

ставали жертвами прямих репресій: зникнення, незаконні затримання, психологічний та фізичний тиск – все це стало новою реальністю для тих, хто відмовлявся співпрацювати, і свідчило про порушення академічної свободи бердянської освітянської спільноти [1; 8]. Серйозним порушенням стало знищення окупаційною владою бібліотек та літератури, яку вони називали «екстремістською» [6; 8].

Однак, все це загальні аспекти обмежень академічної свободи. Для розуміння загальної картини важливою є деталізація, яка стосується саме базових принципів академічної свободи.

Порушення принципу свободи проведення досліджень виявлялися у тому, що викладачі Бердянського державного педагогічного університету, які не виїхали у перші дні з окупованого міста, втратили можливість продовжувати свої наукові дослідження та були обмежені у доступі до участі у різноманітних програмах підтримки українських дослідників, які пропонувала міжнародна академічна спільнота через блокування та відсутність інтернет-зв'язку з самого початку воєнного конфлікту в окупованому місті [1; 9]. Окремим викликом виявилась і небезпека переслідувань з боку окупаційної влади, що критично позначилось на академічному та особистому благополуччі освітян [9].

Порушення принципу свободи викладання надзвичайно гостро виявляються для тих, хто перебував або досі перебуває на окупованих територіях, продовжуючи викладати у системі української системи освіти, зберігати та просувати українське освітнє та культурне середовище.

Приховуючись від окупаційної влади, викладачі вдаються до використання різноманітних методів невидимого опору та непокори. Вони продовжують дистанційно викладати у Бердянському державному педагогічному університеті, який релоковано на підконтрольну Україні території, вірні освітнім стандартам України, не піддаючись на провокації та погрози щодо необхідності припинити співпрацю з Україною та переходити на сторону примусової русифікації та ідеологізації освіти, ризикуючи власною безпекою і безпекою своєї родини і, не рідко, життям [6; 9].

Діяльність викладачів, які перебували або досі перебувають на окупованих територіях часто здійснюється таємно, що виявляє глибокий професіоналізм та патріотизм, стаючи променем свободи та віри у перемогу України, навіть

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

перебуваючи вже більше року у тяжких умовах окупації. Деякі з викладачів стали жертвами політичних репресій, що супроводжувалося їх зникненням або незаконним затриманням та перебуванням у полоні окупантів під психологічним та, навіть, фізичним тиском [6; 9].

Відповідно, у порушенні свободи викладання має місце заборона свободи слова, відібрання права залишатися вірними своїй педагогічній філософії та інтелектуальним зобов'язанням, що свідчить про не просто вираження авторитарного контролю, але й спробою знищити українське освітнє та культурне життя, порушуючи базові цінності і принципи цивілізованого впливу.

Порушення свободи отримання знань мало найбільший вияв у тому, що здобувачі усієї України втратили право навчатися на деякий час, а ті, які перебували у зоні конфлікту, не мали можливості продовжувати свою освіту. Вони були відірвані від своїх освітніх програм, відсутність інтернет-зв'язку та доступу до необхідних ресурсів робили неможливим продовження навчального процесу в онлайн-форматі [2; 7]. Окрім того, що мало місце призупинення навчального процесу, здобувачі, які перебувають на окупованих територіях, також стикаються із серйозним тиском та переслідуванням з боку окупаційної влади. Вони не мають можливості відкрито продовжувати своє навчання українському університеті, вони змушені робити це таємно, попри загрозу для власної безпеки, уникаючи спроб з боку окупаційної влади залучити їх до навчання у квазі-університеті [6]

Ці обставини підкреслюють невимірюваний вплив конфлікту на академічний прогрес та психічний стан здобувачів, де порушення принципу свободи отримання знань виявляється не просто як академічна перешкода, а як криза, що глибоко та всеосяжно вражає цілу спільноту молодого покоління, обмежуючи їх у базових правах.

Системні порушення академічної свободи в окупованих регіонах України є свідченням більш глобального спрямування агресора — контролю над розумом та свідомістю нації. Цілеспрямовані дії, спрямовані на знищення автономії вищої освіти та наукових досліджень, не тільки позбавляють освітян можливості вільно ділитися знаннями та ідеями, але й намагаються перетворити заклади вищої освіти на інструменти пропаганди, контрольовані окупаційною владою.

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти

Ці системні порушення стають частиною стратегії психологічної війни, мета якої — підірвати довіру до національних цінностей, ідентичності та культурної спадщини. Академічна свобода стає однією з основних мішеней в цьому конфлікті, адже саме вища освіта та наукові дослідження формують світогляд молодого покоління, його віру в демократію, права людини та суверенітет своєї держави.

Поряд із безпосередніми фізичними загрозами для викладачів та здобувачів, системні порушення академічної свободи ведуть до інтелектуальної ізоляції, зниження якості освіти та затримки у наукових дослідженнях. Це створює додаткові виклики для розвитку країни, оскільки вища освіта і наука є ключовими факторами інновацій, економічного зростання та соціального прогресу.

Враховуючи вищезазначене, необхідно зрозуміти, що захист академічної свободи — це не лише питання принципів чи академічної етики, а й стратегічне завдання національної безпеки. Подолання системних порушень академічної свободи вимагає спільних зусиль національного та міжнародного співтовариства, а також створення механізмів, що захищали б і підтримували освітян в умовах конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попова А., Линдіна Є., Мацейко Н. Наукова активність науково-педагогічних працівників університету: рефлексії впливу умов сучасності. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2023. Вип. 2. С. 56–70.

2. Попова А., Сичікова Я., Цибуляк Н., Лопатіна Г., Богданов І., Попов П. Дистанційне та змішане навчання в університетах України: рефлексії щодо їх впровадження у мирний та воєнний час. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2023. Вип. 2. С. 98–117. [Електронний ресурс]. URL: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-2-98-117>

3. In foreign walls: how displaced universities overcome problems. *VoxUkraine*. 2022. URL: <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety/>

4. Kurapov A., Pavlenko V., Drozdov A., Bezliudna V., Reznik A., Isralowitz R. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel.

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

Journal of Loss and Trauma. 2023. Vol. 28, No. 2. P. 167–174.
[Електронний ресурс]. URL:
<https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>

5. Lavrysh Y., Lytovchenko I., Lukianenko V., Golub T. Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*. 2022. P. 1–8. [Електронний ресурс]. URL: <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>

6. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Bohdanov I., Suchikova Y. University without Walls: Experience of Berdyansk State Pedagogical University during the war. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21, Special Issue. P. 1–11.

7. Lucenko G., Lutsenko O., Tiulpa T., Sosnenko O., Nazarenko O. Online - Education and training in higher educational institutions of Ukraine: Challenges and benefits. *International Journal of Educational Research Open*. 2023. Vol. 4. P. 100231. [Електронний ресурс]. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2023.100231>

8. Suchikova Y. A year of . *Science*. 2023. Vol. 379, No. 6634. P. 850. URL: <https://doi.org/10.1126/science.caredit.adh2925>

9. Suchikova Y., Tsybuliak N., Lopatina H., Popova A., Kovachov S., Hurenko O., Bogdanov I. Is science possible under occupation? Reflection and coping strategy. *Corporate Governance and Organizational Behavior Review*. 2023. Вип. 7, No. 2 (Спеціальний випуск). С. 314–324. URL: <https://doi.org/10.22495/cgobrv7i2sip10>

10. Suchikova Y., Tsybuliak N. Universities without walls: global trend v. Ukraine's reality. *Nature*. 2023. Vol. 614, No. 7948. С. 413. URL: <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00380-y>